

УДК 338.436: 633.18

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ І ПІДТРИМКА РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ РИСІВНИЦТВА В УКРАЇНІ

Морозов Р.В. – к. е. н., докторант ННЦ "Інститут аграрної економіки" НААН України

Постановка проблеми. Пріоритетність розвитку агропромислового комплексу та соціального розвитку села в національній економіці зумовлюється винятковою значущістю та незамінністю вироблюваної продукції сільського господарства в життєдіяльності людини і суспільства, потребою відродження селянства як господаря землі, носія моралі та національної культури.

Перспективним з погляду раціонального використання матеріально-технічних ресурсів, водокористування та формування високорентабельного виробництва, орієнтованого на отримання високих економічно виправданих рівнів врожайності екологічно чистої сільськогосподарської продукції, є рисівництво.

Незважаючи на істотні зміни, що відбулися, галузь рисівництва зберегла внутрісистемні зв'язки і продовжує залишатися складною динамічною системою, що вимагає державного регулювання і підтримки.

Слід враховувати також і те, що організаційний механізм ефективного виробництва рису базується на складних процесах і зв'язках, які виникають між організаційно-управлінськими структурами, підприємствами, а також з елементами природного середовища. Таким чином, головним критерієм усіх організаційних, управлінських та економічних рішень при переході до сталого розвитку є досягнення максимальної економічної, соціальної та екологічної ефективності сільськогосподарського виробництва.

Стан вивчення проблеми. Важливу роль у дослідженні проблем державної підтримки сільського господарства в Україні відіграли праці В.Г. Андрійчука, М.В. Зубця, М.Ф. Кропивка, В.М. Нелепа, П.Т. Саблука, О.М. Шпичака та ін.

Доробок вітчизняних вчених із дослідження зазначених проблем є досить вагомим. Водночас, незважаючи на вагомість даної проблематики й посилену увагу до неї багатьох провідних дослідників, окремі її аспекти все ще залишаються недостатньо вивченими. Виникає необхідність комплексного дослідження проблеми державного регулювання і підтримки розвитку галузі рисівництва в Україні.

Завдання і методика досліджень. Головним завданням дослідження є теоретичне обґрунтування наукових засад та розроблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення системи державного регулювання і підтримки розвитку галузі рисівництва в Україні.

Теоретичною та методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання, системний підхід до вивчення досліджуваних явищ та процесів, фундаментальні положення економічної теорії, теорії управління, наукові розробки провідних вітчизняних учених.

Результати досліджень. Формування повноцінного аграрного ринку пов'язано з посиленням впливу держави на сільськогосподарське виробництво.

Державне регулювання сільськогосподарського виробництва – це система економічних, фінансових, правових, організаційних і соціальних заходів, здійснюваних державою з метою забезпечення ефективного і стабільного розвитку сільсь-

когосподарського виробництва та повного забезпечення населення якісним продовольством за ринковими цінами.

У процесі державного регулювання сільськогосподарського виробництва здійснюється економічна підтримка аграрних підприємств з тим, щоб вони при нормальному господарюванні мали необхідний рівень доходності в умовах несприятливої ринкової кон'юнктури, а також були матеріально зацікавленими вести сільськогосподарське виробництво в такому обсязі й асортименті продукції та її якості, які вигідні споживачам і забезпечують соціальну стабільність суспільства [1, с. 481].

Погодимось з точкою зору В.М. Нелепа, який зазначає, "... метою державного регулювання сільськогосподарського виробництва є досягнення найбільш ефективного, стабільно-поступального економічного і соціального розвитку сільського господарства. У процесі такого регулювання здійснюється економічна підтримка аграрних підприємств з тим, щоб вони, по-перше, за нормального господарювання мали необхідний рівень доходності в умовах несприятливої ринкової кон'юнктури, і, по-друге, були зацікавлені вести виробництво в такому обсязі й асортименті продукції та її якості, які вигідні споживачам і забезпечують соціальну стабільність суспільства" [5, с. 28].

Очевидним є і той факт, що нині для України, яка є членом СОТ, надзвичайно важливо визначити основні засади державної аграрної політики щодо підтримки та стимулювання розвитку сільського господарства. Уперше доцільність такої підтримки була визнана на законодавчому рівні, зокрема у Законі України від 17 жовтня 1990 року № 400-ХІІ "Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві", Законі України від 18 січня 2001 року № 2238-ІІІ "Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001-2004 років".

Законом України від 24 червня 2004 року № 1877-ІV "Про державну підтримку сільського господарства України" визначені основи державної політики у бюджетній, кредитній, ціновій, страховій, регуляторній та інших сферах державного управління щодо стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та розвитку аграрного ринку, а також забезпечення продовольчої безпеки населення.

Нові підходи до формування державної аграрної політики були запроваджені Законом України від 18 жовтня 2005 року № 2982-ІV "Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року", яким були визначені основні засади державної аграрної політики, що спрямовані на забезпечення сталого розвитку аграрного сектора національної економіки на період до 2015 року, системності та комплексності під час здійснення заходів з реалізації державної аграрної політики всіма органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

Варто наголосити й на тому, що сучасна державна аграрна політика базується на національних пріоритетах і враховує необхідність інтеграції України до Європейського Союзу та світового економічного простору.

Основними складовими державної аграрної політики є комплекс правових, організаційних і економічних заходів, спрямованих на підвищення ефективності функціонування аграрного сектора економіки, розв'язання соціальних проблем сільського населення та забезпечення комплексного і сталого розвитку сільських територій.

Постановою Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 року № 1158 "Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року" передбачені шляхи державного регулювання аграрного ринку.

Важливо є й те, що держава визнає пріоритетність ринку зерна, сприяє його розвитку та стабільному функціонуванню. Відповідно до Закону України від 04 липня 2002 року № 37-IV "Про зерно та ринок зерна в Україні" основними засадами державної політики по регулюванню ринку зерна є: надання пріоритетної бюджетної, кредитної та інвестиційної підтримки суб'єктам здійснення режиму заставних закупівель зерна та суб'єктам державної аграрної інтервенції; забезпечення внутрішніх потреб держави у продовольчому, насінневому, фуражному, технічному зерні та заходів щодо нарощування його експорту; встановлення розміру суми бюджетної позики, розрахованої виходячи з розміру встановленої мінімальної закупівельної ціни; гарантування сільськогосподарським товаровиробникам права вільного вибору використання зерна та ціни його реалізації; недопущення обмежень у пересуванні зерна та продуктів його переробки; контроль якості зерна та його зберігання; розвиток мережі обслуговуючих зерновий ринок кооперативних формувань; впровадження сучасних ресурсозберігаючих технологій у виробництві, зберіганні та переробці зерна; лізингове обслуговування ринку зерна.

У контексті практичної реалізації державної політики по регулюванню ринку зерна центральні та місцеві органи виконавчої влади повинні сприяти першочерговому залученню інвестицій для розвитку матеріальної бази сільськогосподарських товаровиробників, заготівельних та зернопереробних підприємств, підприємств, які виготовляють машини, устаткування, обладнання для зернового господарства, удосконалення інфраструктури ринку зерна.

При обґрунтуванні організаційно-економічних заходів ефективного агропромислового виробництва значний практичний інтерес має вивчення досвіду зарубіжних країн.

Країни Європейського Союзу (ЄС), Сполучені Штати Америки, Канада, країни північної Європи нагромадили великий досвід державного регулювання і підтримки сільськогосподарського виробництва в ринковій економіці. Його узагальнення дає змогу виділити основні ланки (важелі) такого регулювання:

- регулювання цін на сільськогосподарську продукцію через різні механізми з метою забезпечення сільським товаровиробникам нормальних умов господарювання в роки з несприятливою для них кон'юнктурою ринку;
- обмеження обсягів і регулювання структури сільськогосподарського виробництва з метою недопущення перевиробництва продукції;
- податкове регулювання, спрямоване на стимулювання розвитку аграрних підприємств з урахуванням їх особливостей (розміру, спеціалізації тощо);
- широке застосування кредитної форми підтримки шляхом здешевлення процентів і відшкодуванням (відстроченням) платежів основного боргу;
- економічна підтримка аграрних підприємств, що потрапили в несприятливі природно - кліматичні умови;
- регулювання експортно-імпортних операцій на сільськогосподарську сировину і продовольство;
- державне фінансування найважливіших програм розвитку аграрного сектора (боротьба з водною та вітровою ерозією ґрунту тощо);
- наукове та інформаційне забезпечення сільських товаровиробників та їх соціальна підтримка [1, с. 492-493].

Більшість розвинених зарубіжних країн світу створює сприятливі умови для розвитку власного аграрного сектора шляхом постійного вдосконалення відповідної правової бази. В останні роки рівень економічної допомоги сільському госпо-

дарству у розвинених державах зростає.

Політику державного протекціонізму сільського господарства було запроваджено в період великих економічних криз. У США вона діяла майже 80 років (з початку 30-х років), а в країнах ЄС — 50 років (з 50-х років). Саме ця політика забезпечила ефективний розвиток сільського господарства у зазначених країнах. Досягнення значного перевиробництва сільськогосподарської продукції змушує уряди США та керівництво ЄС в останні роки наголошувати на необхідності поступового переходу від політики протекціонізму в галузі сільського господарства до політики ефективності [5, с. 28-29].

Розглядаючи в дії протекціонізм у країнах з розвиненими ринковими відносинами, слід визначити певні економічні аргументи на його користь. Перш за все це стосується структурної рівноваги, оскільки протекціонізм забезпечує можливість для сільського господарства витримати реальну міжнародну конкуренцію. У сучасних умовах доцільно застосовувати диференційований підхід, поєднуючи дві політики — протекціонізму та ефективності.

Таким чином, як відмічає Андрійчук В.Г., "... узагальнення досвіду державного регулювання і підтримки сільськогосподарського виробництва, аналіз його результатів дає підстави для висновку, що їх ефективність може бути досягнута, коли, по-перше, ресурси, пільги, дотації, субвенції будуть виділятися під наперед обгрунтовані державні програми розвитку сільського господарства і підтримки сільських товаровиробників; по-друге, коли забезпечується безумовне дотримання аграрними підприємствами обов'язкових вимог, що передбачаються даними програмами; по-третє, коли наперед точно визначається частка держави і частка господарств у витратах при реалізації відповідних програм. У необхідності дотримання цих принципів переконує і досвід державного регулювання і підтримки сільськогосподарського виробництва в розвинутих країнах Заходу" [1, с. 492].

Досвід зарубіжних країн свідчить, що в умовах ринкової економіки ефективність сільськогосподарського виробництва і відносна стабільність галузі залежать від ступеня державного регулювання і підтримки сільськогосподарського виробництва. Важливе значення в державному регулюванні сільськогосподарського виробництва приділяється контролю за обсягом виробництва, якістю продукції, екологічним станом природних ресурсів.

Гарантування екологічної безпеки населення є основним принципом сучасної екологічної політики держави, її стратегії і тактики, а також пріоритетним завданням природоохоронної діяльності в усіх галузях і сферах народного господарства, на всіх рівнях управління.

Сучасна екологічна політика держави повинна ґрунтуватися, на думку вчених [2, с. 329-330], не на нормуванні рівнів забруднення навколишнього середовища шкідливими речовинами (так звані гранично допустимі концентрації або обсяг викидів певних екологонебезпечних елементів), а на виключенні повністю або доведенні до мінімуму будь-яких забруднень антропогенного походження.

Слід зазначити, що відповідно до Наказу Мінагрополітики та УААН, від Об листопада 2007 року № 784/112 "Про затвердження Плану роботи Міністерства аграрної політики та Української академії аграрних наук із виконання постанови Кабінету Міністрів України "Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року" передбачено приведення у відповідність до положень Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року діючих галузевих програм та програм, які розробляються, у тому числі програми "Рис України - 2005-2010".

Українське рисівництво перебуває на шляху, що веде до сталого розвитку цієї галузі сільського господарства. Очевидно, що основні принципи державної аграрної політики повинні бути спрямовані на забезпечення сталого розвитку усіх галузей аграрного сектора національної економіки.

Наведемо ретроспективний огляд галузевих комплексних програм та програм державної підтримки рисівництва, що були прийняті в Україні за роки незалежності.

Узагальнююче обґрунтування необхідності і доцільності вирощування рису на півдні України викладено в цільовій комплексній програмі розвитку галузі рисівництва "Рис Херсонщини" у 2000 році [7]. Про її результативність свідчить динаміка економічного зростання виробництва рису в Україні. Вона виявилася результативною.

У 2004 році була розроблена Галузева комплексна програма "Рис України - 2005-2010" [3], в якій були визначені основні напрями розвитку рисівництва в Україні до 2010 року. У Програмі зазначалось, що важливе значення мають державна підтримка і регулювання фінансових відносин; реалізація організаційно-економічних заходів, спрямованих на забезпечення цілісності рисових сівозмін; об'єднання виробників рису в регіональні кооперативи, асоціації, інші форми міжгосподарських об'єднань, здатних освоїти сучасну технологію вирощування рису; ефективне використання іригаційного фонду.

Концептуальні засади розвитку рисівництва викладені в "Концепції державної підтримки галузі рисівництва в Україні" [4], відповідно до якої сучасний стан галузі, її матеріально-технічної бази об'єктивно вимагають створення цілісної системи державного регулювання і підтримки, яка повинна включати: нормативно-правове забезпечення; фінансово-економічне регулювання і ресурсне забезпечення; адміністративні контрольні заходи; наукове та інформаційне забезпечення.

Органічно невід'ємною частиною реалізації даної концепції є наукове забезпечення галузі рисівництва. Координатором наукової діяльності в рисівництві є Інститут рису НААН України, який виконує функції:

- створення нових високопродуктивних сортів рису, пристосованих до умов України;
- ведення первинного насінництва сортів рису, занесених до Державного Реєстру сортів рослин України і забезпечення виробників рису якісним насінням високих репродукцій;
- розробки і вдосконалення технологічних процесів вирощування рису, спрямованих на підвищення урожайності, збереження ресурсів та дотримання екологічних вимог;
- розробки методів збереження родючості ґрунтів рисових полів, удосконалення рисових зрошувальних систем;
- надання виробникам рису методичної допомоги в освоєнні виробництвом нових сортів та наукових розробок, навчання кадрів шляхом проведення семінарів, круглих столів, екскурсій, шкіл передового досвіду, консультацій та інших.

Відповідно до "Концепції державної підтримки галузі рисівництва в Україні" джерелом фінансування наукових програм в рисівництві, поряд з виділенням коштів з бюджету, повинна стати оплата виробництвом послуг наукової сфери в освоєнні нових сортів, інших наукових розробок.

Водночас слід урахувати й те, що ефективність вирощування рису безпосередньо залежить від рівня кваліфікації кадрів, що вимагає посилення вимог до про-

фесійної підготовки спеціалістів, що здійснюють управління технологічними процесами виробництва рису, які додатково повинні мати ґрунтовні знання з менеджменту та економіки.

Зрештою, у 2010 році була розроблена Галузева комплексна програма "Рис України - 2010-2015 роки" [6]. Способами розв'язання проблем галузі для реалізації завдань Програми повинна бути державна політика направлена на:

- здешевлення вартості пального, використаного на виробництво зерна рису суб'єктами підприємницької діяльності, задіяним у виконанні програми;
- здешевлення вартості електроенергії, використаної на зрошення рису;
- здешевлення вартості зрошувальної води, використаної на вирощування рису;
- здешевлення кредитів для виробників рису через компенсацію облікової ставки НБУ;
- здешевлення вартості страхових внесків для виконавців програми;
- продовження дії пільгового податкового режиму та імпорتنих мит при ввезенні на територію України сільськогосподарської техніки та засобів захисту рослин для виробництва рису;
- фінансування науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, направлених на розвиток вітчизняного рисівництва;
- встановлення митних тарифів на імпортний рис на рівні загальноєвропейських.

Оскільки Галузева комплексна програма "Рис України 2010-2015 роки" є складовою частиною Державної цільової програми "Зерно України 2009-2015 роки", то для реалізації завдань, визначених Програмою, передбачається спільне фінансування за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, іноземних та українських інвестицій у формах і видах, передбачених законодавством України, власних коштів аграрних суб'єктів підприємництва та інших джерел фінансування.

Галузевою комплексною програмою "Рис України 2010-2015 роки" передбачено розроблення відповідних регіональних програм (РП). Алгоритм створення регіональної програми розвитку галузі рисівництва наведений на рис. 1.

На окрему увагу заслуговує питання про зв'язок парадигми управління з державною політикою, оскільки останньою визначаються пріоритетні напрями розвитку сільських територій, які втілюються в життя безпосередньо суб'єктами управління.

Таким чином, досягнення стабільного економічного зростання галузі рисівництва можливо забезпечити шляхом удосконалення економічного механізму господарювання на регіональному і державному рівні. Для забезпечення ефективного функціонування галузі регіони при підтримці держави повинні більш повно використовувати наявні ресурси для ефективного виконання завдань розроблених державних цільових програм, галузевих комплексних програм і регіональних програм розвитку вітчизняного рисівництва.

Висновки та пропозиції. На основі діючих нормативно-правових документів формується національна концепція і стратегія розвитку галузі рисівництва. Реалізація цих документів передбачає: розроблення (доопрацювання та вдосконалення) і виконання галузевих і регіональних програм розвитку вітчизняного рисівництва; підготовку проектів нормативно-правових актів, які регулюватимуть розвиток галузі на регіональному рівні; науково-методичне супроводження реалізації діючих галузевих програм та концепцій. Отже, йдеться про розробку довгострокової державної стратегії подальшого розвитку галузі рисівництва, метою якої є

забезпечення населення України високоякісним рисом вітчизняного виробництва, досягнення стабільного економічного зростання галузі, підвищення конкурентоспроможності продукції вітчизняного рисівництва на внутрішньому та зовнішньому ринках, використання меліорованих земель за призначенням у науково-обґрунтованих межах, забезпечення зайнятості сільського населення.

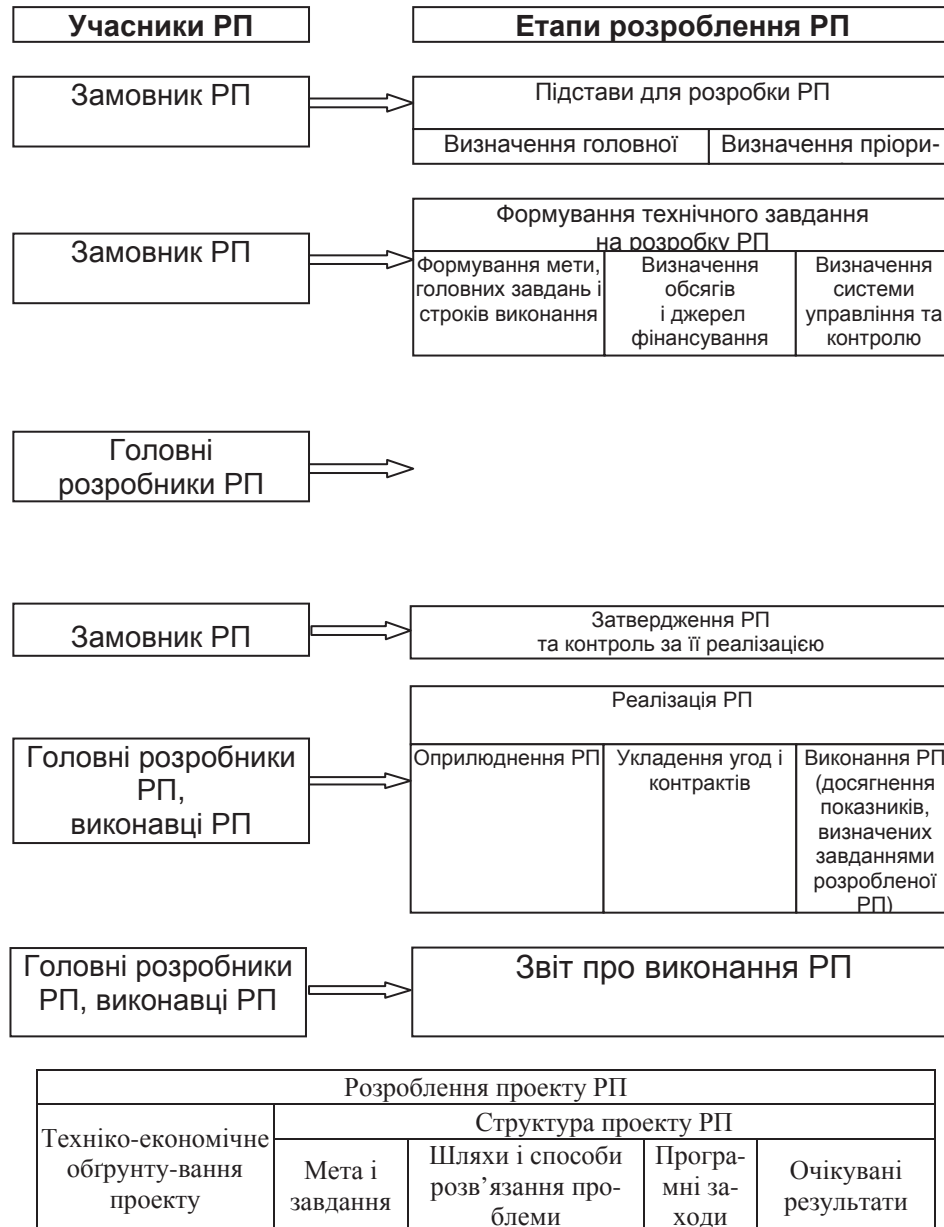

Рисунок 1. Алгоритм створення регіональної програми розвитку галузі рисівництва

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: [підруч.] / Андрійчук В.Г. – К.: ІЗМН, 1996. – 512 с.
2. Власність у сільському господарстві / [Юрчишин В.В., Онищенко О.М., Саблук П.Т. та ін.]; за ред. В.В. Юрчишина, П.Т. Саблука. – К.: Урожай, 1993. – 352 с.
3. Галузева комплексна програма "Рис України - 2005-2010" / [Ванцовський А.А., Сідоров Т.Т., Пушка П.Г. та ін.]. – К.: УААН, 2004. – 54 с.
4. Концепція державної підтримки галузі рисівництва в Україні / [Ванцовський А.А., Вожегов С.Г., Шапар І.І. та ін.]. – К.: УААН, 2004. – 18 с.
5. Нелеп В.М. Планування на аграрному підприємстві: [підруч.] / Нелеп В.М. – К.: КНЕУ, 2000. – 372 с.
6. Про затвердження Галузевої комплексної програми "Рис України 2010-2015 роки" / Мінагрополітики, 14.10.2010, № 647/139. – (Нормативний документ Мінагрополітики. Наказ).
7. Рис Херсонщини: Цільова комплексна програма розвитку галузі рисівництва / [Логвиненко Г.Ф., Ванцовський А.А., Морозов Р.В. та ін.]. – Херсон: Колос, 2000. – 44 с.

УДК 330.113: 334.758

**ІНФОРМАЦІЙНА ЕКОНОМІКА ЯК СЕРЕДОВИЩЕ
ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФІРМИ**

Морозова О.Г. – аспірант, Інститут економіки та прогнозування НАН України

Постановка проблеми. Теорія інформаційної економіки виникла у 60-ті роки ХХ століття у зв'язку з розвитком новітніх технологій та зростаючою потребою суспільства в інформації. На початку ХХІ століття суб'єкти суспільної діяльності та економічні агенти все частіше стикаються з ситуацією, коли змінюється система цінностей суспільства, його соціальний розподіл, а причина тому – зміна місця і ролі інформації в сучасному господарстві, де інформація набуває засобу досягнення соціальних і економічних результатів [1].

Стан вивчення проблеми. Широке коло питань, пов'язаних із дослідженням інформаційної економіки, знайшли своє відображення у працях таких зарубіжних вчених, як Л. Абалкін, Д. Белл, Е. Маймінас, Ж. Сапір, Дж. Стігліц, А. Тіхонов, Е. Тоффлер, Ю. Ясінський, Хаяші та ін. Досліджені питання висвітлені у публікаціях вітчизняних науковців Т. Артёмової, В. Гейця, А. Гриценко, А. Чухно, Л. Федулової та ін. Водночас, незважаючи на велику кількість досліджень, проблеми інформаційної економіки як середовища господарської діяльності фірми ще не є чітко сформульованим і залишаються поза увагою дослідників.

Завдання і методика досліджень. Головним завданням дослідження є теоретичне узагальнення та обґрунтування наукових засад функціонування інформацій-